

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדור הלוי נבנצל שליט"א לפרשת שופטים תשע"ב

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים קודמות)

עבודת חודש אלול - כיצד?

כח הפסק של בית הדין הגדול

התורה אומרת בפרשתנו: "כִּי יִפְּלֵא מִמֶּךָ דְּבָר לְמִשְׁפָּט" - אם תהיה לך שאלה בהלכה שלא תדע לפסוק בה - "וְקָמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר ה'..." (דברים יז, ח). כל זמן שמושה היה חי, היה אפשר לשאול את משה, ומושה היה שואל את ה'. אבל אחרי שמושה כבר לא חי, אי אפשר עוד לשאול את ה'. מעכשיו - "לא בשמים היא" (עי' ב"מ נט, ב ותמורה טז, א). אז את מי שואלים? - את הסנהדרין הגדולה שיושבת בלשכת הגזית. "וְקָמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ... וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדִּבָּר אֲשֶׁר יִגִּיד לְךָ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחָר ה', וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יֹרֹךְ" (דברים שם, ח-י).

והנה, ברור שלא עם כל שאלה צריכים לרוץ אל לשכת הגזית. היו שרי אלפים ושרי מאות שהיה אפשר לשאול אותם. אבל אם אלו לא הצליחו להגיע להכרעה - פונים אל הסנהדרין הגדולה שיושבת בלשכת הגזית. שם יושבים חכמי ישראל הגדולים ביותר, והם גם שואבים רוח הקודש מן המקום הקדוש ומעבודת הקרבנות שבו. [לכן, אין לסנהדרין הגדולה את מלוא כח הפסיקה, אלא בזמן שהיא יושבת בהר הבית בלשכת הגזית (סנה' יד, ב; ע"ז ח, ב), ורק כשיש קרבנות (סנה' נב, ב). בזמן שאין קרבנות, אין רשות לסנהדרין לדון דיני נפשות (שם)]. לסנהדרין הגדולה נתונה סמכות הפסיקה. הם יכולים לפסוק על פי קבלה שיש להם ממושה רבינו, ואם אין להם קבלה - יש בכחם לפסוק על פי הסברה. יתכן שתהיינה דעות שונות בין חברי הסנהדרין, חלק יאמרו כך וחלק יאמרו כך, אבל מה שהם יפסקו - זהו הפסק המחייב את כל ישראל. כל יהודי וכל חכם יכול להביע את דעתו, אבל אחרי שבית הדין הגדול שקל את כל הצדדים ופסק מה שפסק - אין לשום חכם רשות להורות שלא כהוראתם. זהו הדין של זקן ממרא, שאם אחרי שבית דין פסקו הוא בכל זאת פוסק שלא כהוראתם - הוא חייב מיתה (דברים יז, יב).

הרמב"ן סובר עוד יותר מזה. לדעתו, אחרי שהסנהדרין הגדולה פסקה מה שפסקה, חייב הזקן הממרא מיתה (אם הורה שלא כהוראתם) אפילו אם התברר אחר כך שהסנהדרין טעו בהוראתם¹! גם דייני בית דין הגדול הם בשר ודם, וככאלו - הם עלולים לטעות, שהרי אין אדם שאינו עלול לטעות. אפילו משה רבינו טעה (עי' ויקרא י, כ ורש"י שם. ועי' ויקרא יג, א)². ובכל זאת, אחרי שבית דין פסקו מה שפסקו - הלכה כמותם גם אם טעו, "כי על משמעות דעתם נתן התורה, אפילו יטעו" (רמב"ן דברים יז, יא). לולא דברי הרמב"ן הייתי אומר, שאולי

הפשט הוא אחר: התורה מחייבת אותנו להניח שהפסק של בית דין הגדול נכון, כי בדרך כלל הם פוסקים נכון. אבל אם בכל זאת יתברר שהם טעו - הזקן הממרא פטור, שהרי התברר למפרע שהיה זה שפסק נכון, ולא בית הדין הגדול. אבל לא כן דעת הרמב"ן. לדעת הרמב"ן, אפילו אם טעו בית הדין - חייב הזקן מיתה, אם הורה שלא כהוראת בית דין הגדול.

ומכל מקום, לכל הדעות, כל זמן שבית הדין הגדול אינם חוזרים בהם - יש להניח שהצדק עמם, "כי רוח ה' על משרתי מקדשו", ולא יעזוב את חסידיו, לעולם נשמרו מן הטעות ומן המכשול" (רמב"ן שם). לא שכיח כלל שבית דין הגדול יטעה.

ללמוד תורה מתוך הכרה בגדלותם של הראשונים

אנו מתחילים כעת זמן חדש בישיבה. שנת לימודים חדשה. זה הזמן להזכיר, שבזמן שאנו מתיישבים ללמוד גמרא, אנו צריכים להניח שהגדולים שלפנינו צדקו בהבנת הגמרא הקדושה. אמנם מותר לנו לפעמים לשאול את עצמנו, אולי הפשט איננו כפי שפירש רש"י, אולי יש פשט יותר טוב ממה שכתב רש"י, וגם יותר טוב ממה שכתבו התוספות, שכן התורה לא הגבילה אותנו, ולא רוצה מאיתנו "ראש קטן", אלא "ראש גדול", שאדם ישתדל בעצמו לסבור סברות, ולהבין מעצמו, אבל יחד עם זה צריך להבין את גדולתם של הראשונים, שלא בקלות אפשר להניח שהם טעו. צריך לגשת ביראה אל גמרא, ולא רק אל הגמרא, אלא גם למפרשים המוסמכים - רש"י ותוספות והרמב"ם ועוד. צריך לדעת, שאֵלו אנשים גדולים מאד, ולא בקלות ניתן לומר סברות אחרות שהראשונים לא אמרו. אלה הם גדולי עולם, שהשכל שלהם מקיף הרבה יותר מהשכל שלנו. השכל שלהם מקיף את כל התורה כולה, והשכל שלנו לא מקיף את כל התורה כולה. ולכן, גם אם נדמה לנו לפעמים שאנו צודקים ולא הם, כדאי לבדוק היטב אם איננו טועים. הסיכוי קלוש מאד שאנחנו נצדק מול דברי הראשונים. יותר כדאי להתאמץ להבין את הראשונים מאשר לחלוק עליהם. ועד כמה שמותר לכל אדם לחלוק על הראשונים, מותר גם שתהיה לו דרך ארץ שלא לחלוק על הראשונים. לדעת עד כמה הוא עלול לטעות, ועד כמה רש"י ותוספות ושאר הגדולים רחוקים מלטעות. כל שכן שלתורה עצמה אנו צריכים לגשת ביראת הכבוד, לתורה ולנותן התורה, ומתוך היראה הזו אפשר להגיע גם לאהבת התורה.

התורה אומרת בפרשת עקב: "וְעָתָה יִשְׁרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שָׂאֵל מֵעַמֶּךָ, כִּי אִם לֹא אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ, לְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכָיו

חשבתי, אולי התשובה לזה היא, שאין הכוונה דווקא לחיובי חטאות ואשמות, אלא הכוונה היא בעיקר לקרבן עולה, הבא על ביטול מצוות עשה (ע"ר מב"ם הלכ' מעשה הקרבנות פ"ג הי"ד). בזה באמת "אין קץ לְאִשִּׁי חובותינו, ואין מספר לְנִחוּחֵי אשמותינו"; כי מצוות עשה, יש מהן כאלה, שחיובן בכל רגע ורגע. מצות אהבת ה', ומצות יראת ה', מצות תלמוד תורה, ומצות אהבת ישראל - אלה הן מצוות שבכל רגע ורגע אנו עלולים לעבור עליהן, וכנראה שזה באמת מה שקורה⁴. ממילא - "אין קץ לְאִשִּׁי חובותינו, ואין מספר לְנִחוּחֵי אשמותינו". אמנם ישנה קולא בקרבן עולה (שאינה קיימת בחטאת ובאשם), שעולה אחת יכולה לכפר על הרבה מצוות עשה יחד, ואפילו אם יהודי ביטל ח"ו כל רמ"ח מצוות עשה, די בעולה אחת כדי לכפר על כל מה שעשה (זבחים ו, א), וממילא שוב קשה, למה "אין קץ לְאִשִּׁי חובותינו, ואין מספר לְנִחוּחֵי אשמותינו", והרי די בעולה אחת לכל מצוות העשה שביטלנו. אבל מצד שני, כל ביטול מצות עשה מחייב להקריב עולה. ממילא, מספר הגורמים המחייבים אותנו בקרבן עולה הוא אין סופי, וזוהי כנראה הכוונה ב"אין קץ לְאִשִּׁי חובותינו"; כי קשה מאד לעמוד בדרישות האלה, של אהבת ה' ויראת ה' בכל רגע, דבקות בתלמוד תורה, והמנעות מביטול תורה. הגר"א ז"ל היה עושה בסוף כל שנה חשבון, כמה תורה ביטל במשך השנה. יצא לו, כמדומני, שבמשך שנה שלמה ביטל תורה רק כמה שעות. אינני יודע מה נחשב אצל הגר"א ביטול תורה. מסתבר שמה שאצלו נחשב ביטול תורה, אצלו היה נחשב למצוה גדולה. אבל בכל זאת, לפי מדרגתו של הגר"א, הוא החשיב זאת לביטול תורה. ואם הגר"א מתלונן על כמה שעות בשנה, מה נאמר אנחנו?!

עבודת חודש אלול - לשנות את כיוון הנסיעה

גם אחרי שכבר צמנו ביום הכפורים, אמרנו עשרה וידויים והתפללנו את כל התפלות, הרי הרמב"ם כותב, שהשב בתשובה צריך ש"יעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם" (הלכ' תשובה פ"ב ה"ב). כלומר, השב בתשובה צריך לומר לה: "אתה צדי, שלא אשוב לחטא הזה לעולם!" [ונכמובן, שזה עוד לא הכל, וישנם גם פרטים נוספים במעשה התשובה, והם: שיעזוב החוטא חטאו, ויסירו ממחשבתו, ויתנחם על שעבר, ועוד ע"ש (ש)].

והנה, במחזוריים שלנו לא מופיע משפט כזה, או בעל תוכן דומה לזה. אנו מתנדים ביום הכפורים, מביעים חרטה על מעשינו הרעים, אומרים שכל מה שחטאנו "לא שנה לנו" ולא הועיל לנו במאומה, אבל להעיד עלינו את יודע התעלומות, שלא נשוב עוד לחטאינו לעולם - זה איננו עושים. למה? מדוע איננו מעידים עלינו את יודע התעלומות, שלא נשוב לחטאינו לעולם? חושבני שהסיבה לזה היא פשוטה: בכ"נ תחילה איננו אומרים כך. שכן מי מאיתנו יכול להעיד עליו את יודע התעלומות, שלא יחטא עוד לעולם? בשלמא אדם שאכל פעם נבלה להכעיס ח"ו - יכול לקוות שבע"ה לא יעשה עוד כך

וְלֹאֲנֵה אֲתוּ (דברים י, יב). שואלת הגמ': "אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא"?! (ברכות לג, ב) וכי יראת שמים היא דבר קטן כזה, שאפשר לומר עליו "מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁאֵל מֵעַמְּךָ, כִּי אַם לְיִרְאָה" וכו'? אומרת הגמרא - כן! "לגבי משה מילתא זוטרתא היא" (=לגבי משה יראת שמים היא דבר קטן)³. והנה, התורה מדברת שם לא רק על יראת ה', אלא גם על אהבה, ("כִּי אַם לְיִרְאָה אֶת ה'... וְלֹאֲנֵה אֲתוּ"), ותיבות "כִּי אַם" - גם לְאֵהבָה הן מתייחסות, ומדוע אין הגמרא שואלת גם על האהבה - "אטו אהבת ה' מילתא זוטרתא היא"?

חושבני שהפשט הוא כך: מתוך היראה אפשר להגיע גם לאהבה. ואם כן, אם משה רבינו אומר לך שיראה היא דבר קטן שאפשר לרכוש אותו בקלות, ממילא נמצא שגם לאהבה אפשר להגיע בקלות, שכן האהבה תבוא כבר מתוך היראה. הרי איננו רוצים שאדם יחיה ויעבוד את ה' רק מתוך יראה. אמנם יראת ה' היא מצות עשה, היא אינה דבר שלילי ח"ו, אבל צריך שתהיה גם אהבה, כדי שאדם יעבוד את ה' גם מתוך אהבה, לא רק מתוך יראה.

כשמסתכלים בגדלות של התורה, ובגדלות של נותן התורה, אפשר להגיע גם לאהבה, לרצות להבין את דרכי ה' ולהידבק בדרכיו. הרי הספר המוסמך שאומר לנו מהו רצון ה' הוא ספר התורה. אין לנו ספר אחר, רק התורה הזאת. ממילא, אם רוצים ללמוד להכיר את ה' - זה רק מתוך התורה. משם נלמד לאהוב מה שהוא אוהב, ולשנוא מה שהוא שונא.

"אין קץ לְאִשִּׁי חובותינו"

כשאנו עומדים בחודש אלול, הרי מתוך התבוננות בגדלות התורה אנו מבינים גם את הצורך בתשובה, שהרי אם נתבונן בתורה ועל עצמנו, נוכל לראות שהמעשים שלנו לא כל כך מתאימים למה שהתורה רוצה... התפילה שלנו היא לא תמיד תפילה עם כוונה, והמעשים שלנו הם לא תמיד כפי שהיו צריכים להיות. אין מי שאין לו על מה לעשות תשובה, על ביטול תורה, ועל דברים אחרים. תמיד יש על מה לעשות תשובה. אם נבין עד כמה גדול הבורא, ועד כמה גדולה התורה, נבין עד כמה גדול הצורך שלנו בתשובה כדי להיות קרובים לה'. רבינו יונה אומר, "כי אין קץ לרעת הממרה את פיו" ("שערי תשובה" פ"א אות ט"ז), וזהו גם בעבירה קטנה. ממילא, הצורך שלנו בתשובה הוא גדול מאד.

אנו אומרים בתפלת נעילה של יום הכפורים: "אין קץ לְאִשִּׁי חובותינו, ואין מספר לְנִחוּחֵי אשמותינו". וקשה לכאורה: מדוע אין קץ לְאִשִּׁי חובותינו? מה מחייב אותנו בקרבנות כפרה רבים כל כך? וכי עושה אני בכל שבת את כל ל"ט המלאכות בשוגג, ח"ו?! וכי אוכל אני בכל יום עוד ועוד "פְּזִיתִים" של חֶלֶב ודם, ח"ו?! אני מקוה מאד שלא. פיגול ונותר - כבר אלפִּים שנה אי אפשר לאכול. חמץ בפסח - לא יותר משבוע אחד בשנה. מדוע אפוא "אין קץ לְאִשִּׁי חובותינו, ואין מספר לְנִחוּחֵי אשמותינו"? מנין "נופלים" עלינו כל החיובים האלה?

לעמוד בהן. להתחיל רק עם דברים קטנים שכן אוכל לעמוד בהם, ואז גם אם אכשל לפעמים ולא אצליח לעשות את הקבלה, לא אתייאש לגמרי, ואשתדל להבא לעמוד בה. כמובן, את כל הקבלות יש לקבל בלי נדר, כדי לא להיכשל ח"ו באיסור נדר ושבועה⁶, אבל לקבל בלי נדר להשתדל ללמוד יותר ולעיין יותר, להתבונן יותר בתפילה, לכוון יותר בתפילה, לא להבטיח הרים וגבעות שלא אוכל לקיים, אלא דברים קטנים. למשל, לקחת קטע אחד בלבד מהתפילה שאכונן בו יותר. לא להחליט שבכל התפילה כולה אכונן יותר; שלא יוצר מצב, שקטע התפילה שאצטרך לכוון בו ביותר בשנה הבאה ביום הכפורים יהיה "נדרנא לא נדרי ואסרנא לא אסרי"!!! צריך להשתדל לקבל קבלות כאלה שאוכל לעמוד בהן.

אחד הדברים שחשוב לכל אדם לקחת על עצמו, כל אחד לפי דרגתו, ושזה יכול גם להחזיק מעמד, הוא לחזק את ההשקפה. לחזק את האמונה בקב"ה, את האמונה בתורה, שהתורה היא תורת אמת ומחייבת אותנו, ושהיא הנותנת לנו חיים כאן בעולם הזה וכן בעולם הבא. לחזק את ההכרה בקדושת שבת, ואת האמונה שהעולם נברא בששה ימים, ושלא חשוב מה שאומרים כל מיני מלומדים, אנו נמשיך להאמין שהעולם נברא בששה ימים ולא יותר. הם לא מבינים מה זה "כל יכול", שה' יכול לעשות ברגע אחד מה שלפי חישוביהם צריך להימשך מיליארד שנים או משך זמן אחר. הקב"ה לא זקוק למיליארד שנים. אם ה' היה פקיד שמקבל משכורת לפי שעות, אולי היה בורא את העולם במיליארד שנים. אבל הוא לא פקיד, ולא מקבל משכורת, אז למה שיעשה במיליארד שנים מה שיכול לעשות בששה ימים?...

זה עיקר השבת שלנו, להעיד על בריאת העולם בששה ימים, וממילא - אם יש בורא ומנהיג - יש שכר ויש עונש. לא תמיד רואים אותם בעולם הזה, אבל בסוף רואים גם את השכר והעונש. אם לא בעולם הזה, אז בעולם הבא. אנחנו נצחיים. איננו חיים רק מאה ועשרים שנה, אלא חיים גם בעולם הבא, ושם נוכל לראות את השכר והעונש של כל דבר. אין דבר שהקב"ה לא שם לב אליו, ושעובר בלי חשבון. אין דבר שהוא יותר מדי קטן בשביל השגחת ה'. לכל דבר יש השגחה מדוקדקת, לא "בערך" - כל אלו הם יסודות שכדאי להתבונן בהם בימים אלו, ולחזקם בלבנו.

והעיקר הוא להרגיש את השגחת ה' על עמו ישראל. על כל העולם כולו הוא משגיח, אבל על עם ישראל הוא משגיח בפרט. עם ישראל עבר כל כך הרבה דברים, וב"ה עם ישראל ממשיך להתקיים וממשיך לעשות חיל. תורת ישראל, כל כך הרבה אנשים ניסו לעקור אותה, ומנסים לעקור אותה, וב"ה קול התורה ממשיך להישמע גם בארץ וגם בתפוצות. יש עדיין לומדי תורה ושומרי תורה, ברוך ה', וגם תמיד יהיו. להשתדל לחזק את ההכרות האמיתיות האלה בחודש אלול, ובעזרת ה' בזכות זה אפשר לעבור את אלול ולהגיע לכתובה וחתומה טובה, עם כל אחינו בני ישראל, אמן.

לעולם. אבל על ביטול תורה, למשל, מי יכול להעיד עליו את יודע התעלומות, שלא יחטא בזה שוב לעולם? וכן חטאים אחרים, כגון: ביטול אהבת ה', יראת ה', אהבת ישראל, אהבת חסד, קשה מאד להבטיח שלא נכשל בהם שוב בעתיד, כפי שנכשלנו בהם עד היום. לכן איננו מעידים עלינו ביוה"כ את יודע התעלומות, שלא נשוב עוד לחטאינו. מה שאנו כן אומרים במקום זה הוא - "י' רצונו מלפניך ה' אלקי ואלקיי אבותי שלא אחטא עוד". אנו מבקשים מה' שיעזור לנו שלא נחטא עוד, וגם בוידי חושבני שראוי להזכיר את זה. כל אחד שיוודע בעצמו שביטל תורה, צריך לומר בוידי שביטל תורה, וכן מצוות תמידיות כאהבת ה', יראת ה', דבקות בה', צריך לכאורה להתנדות עליהן. אבל "אני מעיד עלי את הקב"ה שלא אחטא עוד" - זה איננו אומרים. אפשר רק לקוות ולהתפלל לכך, אבל לומר שתמיד נהיה נקיים, חושבני שאיננו יכולים⁵. התשובה שאנו עושים, איננה מספיקה כדי לומר דבר כזה.

על מה נעבור א"כ באלול? אם אין בכחנו להגיע למצב שנוכל להעיד עלינו את יודע התעלומות שלא נשוב לחטא לעולם, מהי אפוא העבודה המתאימה לנו? - העבודה המתאימה לנו היא, להשתדל להיות קצת יותר טובים בשנה הבאה, ואז אנו כבר בכיוון הנכון, כמו שהסביר מורי ורבי הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל, שאם אדם נוסע מירושלים לתל אביב ונזכר שבעצם עליו להיות בירושלים, לא כל כך משנה באיזה מהירות הוא נוסע (כמובן, בתנאי שנוסע במהירות המותרת), כמו שמשנה שיהפוך את כיוון נסיעתו (וגם זאת, כמובן, רק במקום שמותר), ויתחיל ליסוע לכיוון ירושלים במקום לכיוון תל אביב. זה מה שאלול ויום הכפורים צריכים לעשות אצלנו. לשנות את כיוון הנסיעה! שנהיה בכיוון עליה, לא בכיוון ירידה. שנהיה בכיוון של התקרבות לתורה, התקרבות לקב"ה, התקרבות לשמירת מצוות, ולתלמוד תורה. שנלמד תורה מתוך אהבה, לא רק מתוך פחד של יום הכפורים. וכן כל השנה כולה, לשמוח בתורה, להרגיש טוב עם התורה, וללמוד מתוך אהבה.

זה צריכים אלול ויום הכפורים לעשות, שהכיוון שלנו יהיה כיוון של אהבה לתורה, אהבה למצוות, שאיפה ללמוד יותר, להבין יותר, ולקיים יותר. לא נהיה גדולי עולם, אבל גם לא דורשים מאיתנו להיות גדולי עולם. לא דורשים ממני ללמוד מסכת כמו שרש"י למד, כי אינני רש"י, ואין לי את השכל של רש"י. כל שדורשים ממני הוא ללמוד עם השכל שלי, ועם השכל שלי להשתדל להבין כפי יכולתי וכוחותי את הגמרא, וכן להשתדל להבין למה רש"י פרש כך ולא אחרת. זה מה שדורשים ממני, לא יותר מזה.

באלול - להתחזק בהשקפה

יש נוהגים לקבל על עצמם קבלות ביום הכפורים, לחיזוק ועליה בעבודת ה' ושמירת המצוות. גם בזה יש להזהר, לא לדרוש מעצמנו יותר מדי. לא לקבל קבלות שהן למעלה מכוחותנו. הקב"ה לא דורש ממני קבלות כאלו, שאין בכוחי

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) - יש לתלות בעורך בלבד.

1. עי' מה שחקר הרב שליט"א בספרו ("ביצחק יקרא" ח"א סי' ס"ג), האם הכרעת ב"ד הגדול היא כדין ודאי, אף אי קמי שמיא גליא דטעו, או שהדין הוא כדבריהם רק משום דמסתמא תלינן דהאמת היא כהוראתם, אבל אם חזרו בהם - איגלאי מילתא למפרע דהוראתם היתה טעות. ונפקא מנה לזקן שהמרה ע"פ ב"ד הגדול, ואח"כ חזרו בהם והודו לו. דלהצד הראשון הוא חייב, דבשעת מעשה היה זקן ממרא; ולהצד השני הוא פטור, דנהי דבאותה שעה היינו ממימים אותו במצנת התורה להניח שהאמת כדברי ב"ד הגדול, אבל השתא איגלאי מילתא דהוראתם היתה טעות, והזקן כדין הורה. והביא שם הרב שליט"א ראיות לצד השני, דחזרת ב"ד חשיבא כהתברר דהוראתם היתה טעות.
- אלא שברמב"ן משמע שנקט כהצד הראשון, שכן דימה ענין זה לדין קידוש החודש, שאמרו בו חז"ל, "אָתָם אפילו שוגגין, אָתָם אפילו מזידין, אָתָם אפילו מוטעין" (ר"ה כה, א), שהכל נקבע לגמרי ע"פ ב"ד, וגם בשמים מתחשבים ומתנהגים ע"פ קביעתם. וגם כתב הרמב"ן, שהגם שאמרו במשנה דחכם וראוי להוראה אינו רשאי לסמוך על ב"ד ולנהוג היתר על פיהם במה שלפי דעתו הוא אסור (הוריות ב, א), זהו רק כל זמן שלא נשא ונתן עמהם על הדבר; אבל אחר שדן עמהם וביטלו דבריו ודחו ראיותיו - הרי הוא ככל אדם, וחייב לבטל דעתו ולקבל דעת ב"ד הגדול. ומבואר דסבר הרמב"ן דהכרעת ב"ד הגדול היא כדין ודאי, אף אי קמי שמיא גליא דטעו. [ודברי הרמב"ן הם בהשגותיו לסה"מ לרמב"ם, שורש א' (דף ז' ע"א וע"ב בדפוסים הרגילים), והובאה לשונו באריכות רבה גם בספר החינוך (מצוה תצ"ו)].
2. ופרשה שלמה בתורה (ויקרא ד, יג-כא), וגם מסכת שלמה בש"ס (מסכת הוריות), עוסקות בבית דין שטעו בהוראתם באחד מאיסורי כריתות שבתורה, ועשו הציבור על פיהם.
3. וצריך להבין תירוצו זה, שהרי "אין מדרך המשכיל השלם, שְׂפִידָמָה שְׁמָה שהוא נקל אצלו, שיהיה נקל אצל שאר האנשים כולם" (דרשות הר"ן, דרוש י'). ותי' הר"ן (שם), שאותו הדור שמשו היה מדבר אליהם, היו כולם בבחינה זו, שיראה היתה מילתא זוטרתא אצלם, אחרי שראו בעיניהם את כל הענשים שהביא ה' על המצרים במצרים, ואת הענשים שהביא ה' על ישראל במדבר כשחטאו לפניו (כמבואר בהמשך הפסוקים שם). [ועי' גם מהרש"א עמ"ס ברכות שם שתירץ כעין זה, שאצל אותו הדור יראה היתה מילתא זוטרתא, אחרי שראו את משה רבינו לפניו].
4. כמבואר בגמ', שבכל רגע נתון, "אין לך אדם בישראל שאינו מחוייב [קרבן עולה לכפר על עבירת] עֲשֵׂה" (זבחים ז, א).
5. ואע"ג שתשובה שלמה מתקיימת רק ע"י חרטה וע"י בית החטא באופן שלא ישוב אליו לעולם (כמבואר ברמב"ם המובא כאן למעלה) - כבר כתב המבי"ט, שתשובה איננה כשאר המצוות, שהעושה רק ח' ל' מן המצוה, כגון שעשה ציצית בג' כנפות בלבד, אין לו אפילו ח' ל' מן המצוה, וכאילו לא עשה כלום. דתשובה, "גם כי איננה שלמה עד שתהיה בחרטה לשעבר ועזיבת החטא לעתיד, עם כל זה, החרטה לבד בלי עזיבת החטא מועיל קצת" ("בית אלקים" להמבי"ט, שער התשובה אות י"ב, ע"ש). [וכן כתב הגר"י מסלנט זצ"ל: "כי יום הכפורים מכפר עם התשובה, היא עזיבת החטא - אכן גם המעט טוב מאד, לראות לכל הפחות שתהיה איזה קבלה על להבא ביום הכפורים" ("אור ישראל" אגרת ז', ד"ה יוה"כ)].
- ובאמת, זהו תוכנה של מידת "נקה" - האחרונה ב"ג מידות הרחמים, שאנו מבקשים מהקב"ה להתנהג עמנו בהן ביום הכפורים. דהנה איתא בגמרא: "רבי אלעזר אומר, אי אפשר לומר 'נקה', שכבר נאמר 'לא ינקה'; ואי אפשר לומר 'לא ינקה', שכבר נאמר 'נקה'. הא כיצד? - מנקה הוא לְשָׁבִין, ואינו מנקה לשאינן לְשָׁבִין" (יומא פו, א). והקשה המהר"ל (נתיב התשובה פ"ו), הרי כבר מנה הפסוק במידות הרחמים - ה' ה'; שהכונה בזה היא, "אני הוא קודם שיחטא האדם, ואני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה" (כמבואר במס' ר"ה יז, ב), וא"כ מה התוספת במידת "נקה"? ותירץ, דמידת "אני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה" נוהגת במי שעשה תשובה על כל חטאיו, עד שהוא כצדיק גמור כמו שהיה קודם שחטא [שהרי השם השני שווה לשם הראשון - ה' ה' - ועל כרחך שאין מידה זו פועלת, אלא על מי שמצבו הוא כשל זה שהמידה הראשונה פועלת עליו, היינו - שהוא נקי בלא חטא. ועל כרחך שעשה תשובה על הכל]. אבל במידת "נקה" איכא חידוש יותר, והוא - שהוא ית' מוחל לאדם אפי' עשה תשובה רק על מקצת עבירות, ואותן הוא מנקה, ועל הקצת שלא עשה תשובה עליהן - אינו מנקה. ולפ"ז מידת "נקה לא ינקה, מנקה הוא לְשָׁבִין ואינו מנקה לשאינן לְשָׁבִין", אינה מדברת בשני בני אדם דוקא, אלא אפי' באותו אדם עצמו! דבאותו אדם עצמו, הקב"ה מנקה את אותן עבירות שעשה עליהן תשובה, בה בשעה שאינו מנקה את העבירות שהאדם לא עשה עליהן תשובה. ואלו רחמים גדולים יותר, שהוא ית' מוחל וסולח לאדם אע"פ שלא שב בתשובה על הכל. ובדברי המבי"ט התחדש עוד, שלא רק באותו אדם עצמו, אלא גם באותה עברה עצמה, אם עשה עליה תשובה שאינה שלמה - חרטה בלי עזיבת החטא - גם זה מועיל קצת, והקב"ה מנקה את האדם ממנה באופן חלקי, כפי מדרגת התשובה שעשה עליה. וזוהי מידת רחמים עוד יותר גדולה, שגם כשאין התשובה שלמה בשום עברה שעשה - מכל מקום, נקה לא ינקה. קצת מנקה, וקצת אינו מנקה, כפי מדרגת התשובה שעשה.
6. עי' שו"ע (יו"ד סי' רי"ד ס"א) שפסק: "דברים המותרים, והיודעים שהם מותרים נהגו בהם איסור - הוי כאילו קבלו עליהם בנדר... לפיכך, הרוצה לנהוג בקצת דברים המותרים לסייג ופרישות, יאמר בתחלת הנהגתו שאינו מקבל עליו כן בנדר". וכתב ב"מנחת שלמה" (ח"א סי' צ"א ס"ק כ'), דמהני לזה התנאי והמסירת מודעה שנהגו לעשות בערב ראש השנה. ומ"מ ב"הליכות שלמה" (מועדים ח"א עמ' שפ"ו הערה 24) מובא, דלמרות זאת היה מורה, שראוי ונכון להחמיר שיהיה קבוע בלבו של אדם כל השנה כולה, שאין רצונו לקבל שום ענין ומנהג או דיבור והחלטה בתורת נדר.